ları, verimli hurma ağaçları ve bahçelerinden söz eder (*Sefernâme,* s. 127). 732'de (1332) Yemâme'ye gelen İbn Battûta da suları ve bahçeleriyle tanınan bir yerleşim yeri olan Hacr'in Yemâme'nin merkezi olduğunu, halkın çoğunluğunun öteden beri burada oturan Benî Hanîfe'ye mensup bulunduğunu kaydeder (*er-Riḥle,* II, 153). XVII. yüzyılda eski Hacr şehrinin kalıntıları üzerine Riyad kuruldu, burası giderek önemli bir yerleşim merkezi haline geldi. XVIII. yüzyılın sonlarında Yemâme'de Vehhâbîlik yayıldı ve bölge Suûdî hânedanının hâkimiyetine girdi. Yemâme, doğudan gelen hac kafilelerinin Necid bölgesinden geçerken kullandıkları yol üzerindeydi. Buraya uğrayan hac kafileleri, Yemâme (Akrabâ) savaşında şehid düşen Hz. Ömer'in kardeşi Zeyd'in XVIII. yüzyılın ortalarına kadar ayakta duran türbesini ziyaret ederdi. XIX. yüzyılda Yemâme, IV. (X.) yüzyılda az nüfusa sahip olan küçük Harc bölgesinin 6000 nüfuslu bir kasabası durumundaydı. Günümüzde Riyad bölgesinin Harc muhafazasına bağlı bir yerleşim birimi olup Riyad'ın 70 km. güneydoğusunda Riyad-Zehrân tren yolu üzerindedir. 1980'de yaklaşık 50.000 olan nüfusu 2009 yılında 70.000 civarında tahmin edilmektedir. H. F. Wüstenfeld *Bahrein und Jemama* adıyla bir eser kaleme almıştır (Göttingen 1874).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*[2], IV, 576-577; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt,* I, 273, 316-317; Belâzürî, *Fütûḥ* (Fayda), s. 125-136, 145; İbnü'l-Fakīh, *Muḫtaṣaru Kitâbi'l-Büldân* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1967, s. 27-30; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik,* s. 151, 191, 193; Hemdânî, *Ṣıfatü Cezîreti'l-ʿArab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekvaʿ el-Hivâlî), Riyad 1397/1977, s. 280, 284, 297, 299; İbn Havkal, *Ṣûretü'l-arż,* s. 19; Nâsır-ı Hüsrev, *Sefernâme* (trc. Abdülvehhab Tarzî), İstanbul 1994, s. 127; Bekrî, *el-Mesâlik,* I, 144; Yâkūt, *Muʿcemü'l-büldân* (Cündî), II, 256-257; V, 442, 505-510; Zekeriyyâ b. Muhammed el-Kazvînî, *Âṯârü'l-bilâd,* Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 131; Ebü'l-Fidâ, *Taḳvîmü'l-büldân* (nşr. J. T. Reinaud – M. G. de Slane), Paris 1840 → (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992, s. 79, 80, 96-97; İbn Battûta, *er-Riḥle* (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Rabat 1417/1997, II, 153; Fîrûzâbâdî, *el-Meġānimü'l-müṭâbe fî meʿâlimi Ṭâbe* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad 1389/1969, s. 102; Kalkaşendî, *Ṣubḥu'l-aʿşâ,* IV, 244; V, 55-58; Hamed el-Câsir, *Medînetü'r-Riyâḍ,* Riyad 1966, s. 50-60; Hüseyin Halef eş-Şeyh Haz'al, *Ḥayâtü'ş-Şeyḫ Muḥammed b. ʿAbdilvehhâb,* Beyrut 1968, s. 25-46; Cevâd Ali, *el-Mufaṣṣal,* bk. İndeks; W. M. Watt, *Muhammad at Medina,* Oxford 1977, s. 134-136; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi,* I, 444-446, 584; II, 758; a.mlf., *el-Veṣâ'iḳu's-siyâsiyye,* Beyrut 1403/1983, s. 156-159; Hussein Hamza Bindagji, *Atlas of Saudi Arabia,* Oxford 1980, s. 3, 49; Sâlih b. Süleyman en-Nâsır el-Veşmî, *Vilâyetü'l-Yemâme: Dirâse fi'l-ḥayâti'l-iḳtiṣâdiyye ve'l-ictimâʿiyye ḥattâ nihâyeti'l-ḳarni's-sâlişi'l-hicrî,* Riyad 1412; *The Byzantine and Early Islamic Near East* (ed. G. R. D. King – A. Cameron), New Jersey 1994, II, 206-209; Abdullah al-Askar, *al-Yamama in the Early Islamic Era,* Riyadh 2001; J. Zarins v.dğr., "Preliminary Report on the Archeological Survey of the Riyadh Area", *Atlal,* VI, Riyad 1402/1982, s. 34; Adolf Grohmann – [Hakkı Dursun Yıldız], "Yemâme", *İA,* XIII, 370-371; G. R. Smith, "al-Yamāma", *EI*[2] (İng.), XI, 269; M. Ali Kapar, "Hanîfe (Benî Hanîfe)", *DİA,* XVI, 42; Ahmet Önkal, "Müseylimetülkezzâb", *a.e.,* XXXII, 90-91.

MUSTAFA L. BİLGE

YEMÂNİYYE
(اليمانيّة)

Allah'ın insan sûretinde olduğunu, yüzü dışında her organının yok olacağını ileri süren ve kıyameti inkâr eden Yemân b. Rebâb ile Muhammed b. Yemân el-Kûfî'nin görüşlerini benimseyen aşırı iki Şiî fırkası (bk. GÂLİYYE).

YEMEN
(اليمن)

Arap yarımadasının güneybatısında ülke.

I. FİZİKÎ ve BEŞERÎ COĞRAFYA
II. TARİH
III. KÜLTÜR ve MEDENİYET

Kızıldeniz'e ve Hint Okyanusu'nun Aden körfezine kıyısı olan Yemen kuzeyden Suudi Arabistan, doğudan Uman ile komşudur. Bâbülmendep Boğazı ile Afrika kıtasından ayrılır. Resmî adı el-Cumhûriyyetü'l-Yemeniyye, yüzölçümü 536.869 km², nüfusu 24.200.000 (2012), başşehri San'a (2.300.000), diğer önemli şehirleri Aden (738.000), Taiz (592.000), Hudeyde (495.000), İb (330.000) ve Mükellâ'dır (222.000).

I. FİZİKÎ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

Yemen, yapısal olarak sert bir temel üzerine oturmuş olmakla beraber tektonik hareketler bakımından tamamen sakin bir bölge değildir. Eski temel arazi yer yer yüzeyde de görülür, ancak çoğu kesimde yaşça daha yeni tabakalarla örtülüdür. Bu örtü arazisi genelde ikinci ve üçüncü zaman tortulları ile (rüsûbî kayalar) eski ve yeni lavlardan oluşur. Batıdaki yüksek kesimlerde San'a ve Taiz arasında riyolit, andezit, trakit, ignimbirit ve bazaltlardan meydana gelen volkanik örtünün kalınlığı 500 m. ile 3000 m. arasında değişir. Volkanik püskürmeler Yemen adalarında günümüzde de aralıklarla etkisini sürdürmektedir. Yemen doğal özellikleri bakımından kıyılardan iç kesimlere doğru sıralanan birbirinden farklı bölgelere ayrılır. Bunlar Kızıldeniz kıyısında Tihâme adı verilen kıyı ovası, Aden körfezi kıyısındaki dar kıyı ovası, bunun gerisinde yer alan platolar, merkezî dağlık sahalar, kuzeydoğudaki çöl sahası ve adalardır. Tihâme, batıda Kızıldeniz kıyısı boyunca kuzey-güney yönünde genişliği 8-65 km. arasında değişen ve yer yer kıyı kumulları ile kesintiye uğrayan yarı çöl özelliğinde düzlüklerden meydana gelir. Sıcak, kurak, fakat bağıl nemi yüksek olan bu kesimde liman şehri Hudeyde yer alır. Aden'den doğuya doğru küçük balıkçı yerleşmeleri ve Mükellâ'nın bulunduğu Aden körfezi kıyısı az verimli bir ova görünümündedir. Kıyı ovasının gerisinde yükselen Yemen platosu (500-1200 m.) özellikle batı kesiminde engebeli bir görünüm arzeder ve Kızıldeniz'e doğru yönelen akarsuların vadileri tarafından yer yer derin biçimde yarılır. Doğuda Uman sınırına doğru Hadramut bölgesinde eski temel üzerinde yayılan lav örtüsünün maskelediği plato sahalarını, Hint Okyanusu'na ulaşan periyodik akışlı akarsular derin vadilerle parçalara ayırır. Yemen'in merkezî dağlık alanlarının batısında ülkenin en yüksek dağı olan Hadûr Şuayb (3750 m.) bulunur (bk. HADÛR). Bu kesimde kademeli şekilde alçalan yamaçlar, vadi tabanları tarım ve yerleşmeye en uygun yerlerdir. Nitekim volkanik arazinin geniş yer kapladığı Taiz ve İb çevreleri tarım ürünlerinin çeşitliliğinin arttığı alanlardır. Merkezî dağlık kütlenin doğu kesiminde dünyanın en yüksek rakımlı başşehirlerinden olan San'a (2200 m.) bulunur. San'a çevresi nisbeten daha az yağış alır ve ülkede su kıtlığının en fazla hissedildiği yerler ara-

Yemen

Resmî adı	:	Yemen Cumhuriyeti (el-Cumhûriyyetü'l-Yemeniyye)
Başşehri	:	San'a
Yüzölçümü	:	536.869 km²
Nüfusu	:	24.200.000 (2012)
Resmî dili	:	Arapça
Para birimi	:	Yemen Riyali (YER) 1 YER = 100 Fulûs

sındadır. Suudi Arabistan'daki Rub'ulhâlî çölünün uzantısını teşkil eden, doğu ve kuzeydoğuda ülkenin yaklaşık yarısını kaplayan çöl sahasının yükseltisi 1000 metrenin altındadır. Burası hemen hemen hiç yağış almayan, göçebe bedevî çobanların dışında yerleşik nüfusun fazla olmadığı ülkenin en tenha kesimlerinden biridir.

Ülkede iklim enlem etkisiyle genelde sıcaktır. Ancak yükseltiye bağlı olarak sıcaklık dağılışında farklılıklar görülür. Başşehir San'a'da haziranda en yüksek aylık ortalaması 31 C°, en düşük sıcaklık ise aralıkta 24 C°'dir. Kıyıdaki Aden'de en yüksek sıcaklık haziranda 37 C°, en düşük sıcaklık ocakta 27 C°'dir. Yemen'de yağışlar genelde, batıda marttan mayısa kadar hüküm süren Kızıldeniz üzerindeki hava akımları ile güneyden kuzeye doğru şubat-eylül arasında gelişen musonların etkisi altındadır. Yıllık ortalama yağış miktarı kıyı düzlüklerinde (Tihâme) 120-130 mm., yüksek dağlık alanlarda 520-760 mm. arasında değişir. San'a'da yıllık ortalama yağış 200 mm. civarındadır. Ancak bazı yıllar 150 milimetreye kadar düşerken bazı yıllarda 500-600 milimetreye ulaştığı görülür. Yağışlar şubattan ağustos ayına kadar etkilidir. Yemen'de ormanlar ülke yüzölçümünün ancak % 4'ünü kaplar. Kıyı kesiminde yer yer çalılarla birlikte görülen step formasyonu, dağ eteklerinde özellikle ülkenin batı kesiminde yerini kurakçıl orman topluluklarına bırakır. Bu orman topluluklarının başlıca türlerini akasya, ardıç, hurma, incir, şişe ağacı ve baobap ağacı oluşturur. Sular coğrafyası açısından ülkenin dikkat çeken özelliği sürekli akarsuların bulunmayışıdır.

Yemen dünyada nüfusu en hızlı artan ülkeler arasındadır. 1950'de 4.316.000 olan her iki Yemen'in nüfusu 1990'daki birleşmede Kuzey Yemen 7.161.000, Güney Yemen 2.586.000 olmak üzere toplam 9.747.000, 1994 sayımında 14.588.000, 2004'te 19.720.000 idi. Yemen'de nüfus artış oranı 2005-2010 arası dönemde % 2,86 olmuştur. Nüfusun büyük bölümü (% 68) kırsal alanda yaşar ve nüfus yoğunluğu bakımından kilometrekareye kırk altı kişi düşer. Yemen nüfusunu daha çok Araplar teşkil eder. Ayrıca küçük topluluklar halinde Hintliler, Pakistanlılar, Somalililer vardır. Nüfusun tamamına yakını müslümandır. Müslümanların % 70'ini Sünnîler (Şâfiî mezhebi), % 30'unu Şiîler (Zeydî, az sayıda İsmâilî) oluşturur. Ülkedeki yahudilerin büyük çoğunluğu 1950'den sonra İsrail'e göç etmiştir. Ülke dışında çalışmaya giden ve sayıları 1 milyonu aşan Yemenliler gönderdikleri dövizlerle ekonomiye önemli katkı sağlar. Yemen aynı zamanda Afrika ülkelerinden, özellikle Somali ve Etiyopya'dan göç alır. Birleşmiş Milletler'in 2000 yılına ait raporuna göre bir yılda Afrika ülkelerinden Yemen'e 50.000 göçmen gelmiştir.

Ülke topraklarının ancak % 3'ü tarıma elverişlidir; buna rağmen ekonomide tarım önemli yer tutar ve millî gelirin % 15'ini oluşturur, iş gücünün yarıdan fazlasını istihdam eder ve nüfusun üçte ikisi geçimini tarımdan sağlar. Ülkenin batı ve iç kesimlerindeki yüksek plato sahası önemli tarım alanlarını bünyesinde toplar. Başlıca tarım ürünleri tahıllar, kahve, kat, meyveler, sebzeler, hurma ve pamuktur. Ayrıca kümes hayvancılığı, koyun, keçi, sığır ve deve yetiştiriciliğiyle balıkçılık halkın başlıca geçim kaynaklarıdır. 1970'li yıllara kadar hububat üretimi ülke ihtiyacını karşılarken 1980'li yıllardan itibaren daha fazla gelir getiren meyve, sebze ve kat üretimine doğru bir eğilim meydana gelmiştir. 2000'li yıllarda hızla artan nüfusun da etkisiyle ülkede 3-3,5 milyon ton hububat ithalâtı yapılmıştır. Dünyada su konusunda en fakir ilk on ülke arasında yer alan Yemen'de yer altı ve yer üstü su kaynaklarının yaklaşık yarısı boyu 1,5 m. ile 20 m. arasında değişen kat bitkisinin sulamasında kullanılmaktadır. Nüfusun yarıdan fazlasının kullandığı kat bitkisinin yaprakları ağızda çiğnenmekte ve uyuşturucu etkisi yapmaktadır. Her geçen yıl üretimi ve kullanımı artan kat Yemen'i bir felâkete doğru sürüklemektedir.

Yemen'de sanayi fazla gelişmemiştir. Petrol rafinerileri, sıvılaştırılmış doğal gaz santrali, küçük ölçekli gıda, alüminyum ve tekstil imalâtı ve gemi onarımı başlıca sanayi faaliyetleridir. Çin, Hindistan, Birleşik Arap Emirlikleri en fazla ticaret yapılan ülkelerdir. Yemen'in ekonomisi büyük ölçüde petrol üretimine bağlıdır. Me'rib ve Mesîle bölgelerinden çıkarılan ham petrol Me'rib, Aden, Mükellâ ve Re'süîsâ'daki rafinerilere boru hatları ile taşınır. Ancak petrol rezervleri hızla azalmaktadır, bu da petrol ihracatını olumsuz etkileyecektir. Buna karşılık Yemen'de 1993 yılında Me'rib'in 73 km. doğusunda Safer bölgesinde bulunan doğal gaz rezervleri gelecek için ümit vericidir. Ülkede ilk likit doğal gaz santralinde (LNG) Ekim 2009'da üretime başlanmıştır. Yemen'in diğer yer altı kaynakları az miktarda kömür, kaya tuzu, mermer, altın, nikel ve bakırdır. Ülkenin başlıca ihraç ürünleri ham petrol, kahve, sıvılaştırılmış doğal gaz ve konserve balık, ithal edilen ürünler ise tahıl, gıda ürünleri, canlı hayvan, makine ve ekipmanları ile çeşitli kimyasallardır. Yemen tarihî ve kültürel zenginliği, doğal güzellikleriyle üstün turizm potansiyeline sahip olmasına rağmen uzun yıllar süren iç savaş, terör ve siyasî kargaşalar yüzünden turizm önemli bir gelişme kaydetmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sami Öngör, *Orta Doğu (Siyasi ve İktisadi Coğrafya),* Ankara 1964, s. 183-188; İhsan Süreyya Sırma, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyanları,* İstanbul 1996, s. 37; Ramazan Özey, *Ortadoğu Coğrafyası: Ülkeler, İnsanlar, Sorunlar,* İstanbul 1997, s. 203-208; Selami Gözenç, *Güneybatı Asya "Ortadoğu" Ülkeler Coğrafyası,* İstanbul 1999, s. 222-228; İbrahim Atalay, *Resimli ve Haritalı Dünya Coğrafyası,* İstanbul 2001, s. 84-86; Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu,* İstanbul 2003, s. 359-362; H. J. de Blij – P. O. Muller, *Geography: Realms, Regions and Concepts,* New York 2006, s. 363-365; Serpil Açıkalın v.dğr., *Yemen Dosyası: Fakirlik ve Terör Kıskacında Bir Ülke,* Ankara 2010, s. 21-25; *Yemen Ülke Bülteni* (DEİK: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu), İstanbul 2011, s. 3-16; Ahmed al-Ameri, *Regional Stable Isotope and Hydrochemistry Investigation in Yemen and in the Represantative Area "Sana'a Basin"* (doktora tezi, 2011), Freie Universität Berlin, s. 5-7; Adolf Grohhmann, "Yemen", *İA,* XIII, 371-373; W. C. Brice, "al-Yaman", *EI²* (İng.), XI, 270-271; Kudret Büyükcoşkun, "Arabistan", *DİA,* III, 248-252.

HALİL KURT

II. TARİH

Osmanlılar'a Kadar. Antik Grek ve Romalı coğrafyacılar tarafından Arabia Felix (mesut Arabistan) diye adlandırılan Yemen, genel olarak Mekke'yi dünyanın merkezi kabul eden İslâm coğrafyacılarına göre doğuya doğru dönüldüğünde Kâbe'nin gü-